

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

FÖLDRAJZ- ÉS FÖLDTUDOMÁNYI INTÉZET

Földrajztudományi Központ

Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék

Budapesti nagykövetségek szimbolikus térhasználata

Labáth Ádám

OTDK Dolgozat

Témavezető:

Berki Márton

BUDAPEST, 2022

1 Bevezetés

A nagykövetségeket különös atmoszféra járja körül annak köszönhetően, hogy ezen intézményekbe kevesek nyernek beocsátást, és még kevesebben látnak bele a hétköznapi működésükbe. Misztikus titokzatosság lengi körül őket, nem véletlen, hogy a popkultúrában is leginkább az akció- és kémfilmek izgalmas jeleneteiben találkozhatunk a külképviseletekkel.

A titokzatosságuk ellenére a térformáló erejük, és szimbolikus térhasználatuk jelentős hatással lehetnek a fogadó állam, és annak fővárosának lakóira. Ez a térformáló erő – lefebvre-i értelemezés szerint tértermelés – a követségek különleges funkciójából és jogaiból ered. Olyan intézményekről beszélünk, melyek területén eltérő jogrend érvényes, mint a fogadó állam szabályozása, valamint a követségi dolgozókat is különleges jogok illetik meg. Továbbá a külképviseletek természetüknél fogva különösen érzékenyek a biztonság kérdésére, ami a közvetlen környezetük, a „tér militarizációjához” vezethet.

Szimbolikus térhasználatukra is érdemes figyelmet fordítani, hiszen a nagykövetségeknek elsődleges feladata egy külföldi hatalom képviselete a fogadó államban. Láthatunk példát olyan követségekre is, melyek a hagyományos jelképeken túl (hivatalos állami lobogó és címer), más jelképeket is használnak, melyek az adott állam által képviselt ideológiát, világnézetet reprezentálja.

1.1 Témaválasztás indoklása

A titokzatosságuk, a fizikai és szimbolikus térhasználatuk miatt a nagykövetségek remek tárgyát képezik a hatalom és a társadalmi tér kapcsolatának megértésre törekvő kutatásoknak. Timár és Nagy (2019, 5.) Henri Lefebvre gondolatait idézik fel, miszerint a társadalmi tér termelési eszköz, a kontroll és a hatalom eszköze is. Emiatt ennek vizsgálata a társadalom tanulmányozásának is az eszköze.

Jelen vizsgálat a megkésett, kritikai térelméleteket alkalmazó kutatásokat kívánja követni, és azok vizsgálati spektrumát szélesíteni. Ugyan az utóbbi években számos kutatás alapozott ezekre az elméletekre (Berki 2017; Boros 2022; Erőss 2018, 2019; Erőss és Kovály 2018; Jóvér 2020; Sági 2019, 2022; Timár 2019; Timár és Nagy 2019)¹, ennek ellenére továbbra is kiaknázatlan lehetőségek vannak a témakör vizsgálatában.

¹ A felsorolt szerzőket csupán példaként citáltam a teljesség igénye nélkül, a felsoroltakon kívül mások kutatásában is megjelennek kritikai térelméletek.

Ezért tartom a nagykövetségeket érdemesnek arra, hogy vizsgálatunk középpontjába helyezzük, hiszen olyan különleges jogokkal rendelkező intézményekről beszélünk, melyeknek birtokosai nem a fogadó állami hatalom. Ennek a különleges státusznak az eredője a fogadó állam és a küldő állam kölcsönös reménye a diplomáciai kapcsolatokból származó előnyökben, gazdasági és politikai haszonban. Fontos megjegyezni, hogy ezen előnyökből a fogadó állam polgárai eltérően részesülhetnek, könnyen lehet, hogy a haszonélvezői között csak szűk gazdasági csoportokat találunk meg, míg mások számára a követségek biztonsága oltárán feláldozott közterek mozgás- és véleménynyilvánítási szabadságot korlátozó hátrányként jelenik meg.

Vizsgálatunk segíthet megérteni a hatalom és a társadalmi tér kapcsolatát, azt, hogy az egyes nagykövetségek milyen mértékben reprezentálják magukat ebben a térben, és hogyan hatnak a helyiek mindennapi életére. Továbbá azt is megfigyelhetjük, hogy az egyes külképviseletekhez, és a küldő államokhoz milyen jellegű konfliktusok kapcsolódnak, valamint ezekre a konfliktusokra adott reakciójukat is. Fontos kiemelni azt is, hogy egyes konfliktusok túlmutatnak a szorosan a külképviselet épületéhez kötődő problémákon is, és más államon belüli, regionális vagy akár globális konfliktusok is a felszínre törhetnek. Jóvér (2020, 268.) ekképpen ír erről:

„A városon „keresztül” történő politikai jogformálás legtöbbször nemcsak a városi problémákra szorítkozik, hiszen a nagyobb léptékű, regionális vagy akár globális jelentőséggel bíró konfliktusokra adott társadalmi reakció is a városi térre koncentrálódik.”

Ugyan számos definíció létezik a hatalom meghatározására, ennek ellenére nehezen ragadható meg az esszenciája kvantitatív módszerekkel objektíven. A hatalom egy „árnyék a falon”, melyet megragadni nem tudunk, de a kritikai térelméletek segítségével egy pillantást vethetünk erre az árnyékra.

1.2 Célkitűzés

A kutatás alapvető célja a hatalom és társadalmi tér kapcsolatának vizsgálata a budapesti nagykövetségek épületein, azok szimbolikus és fizikai térhasználatán keresztül. A vizsgálat alapját Henri Lefebvre tértermelésről és Edward Soja harmadik térről kifejtett gondolatai jelentik, melyek segítségével azonosítom a követségek által használt szimbólumokat, és a viszonyukat a köztérrel, a közterek használatát. Továbbá célom a külképviseletek épületeinek

kategorizálása azok fizikai megjelenése (épület jellege), és követségek által megkonstruált társadalmi tér alapján.

Jelen elemzéssel hozzá kívánok járulni a hazai kritikai térelméleteket alkalmazó tudományos munkák gyarapításához is. Lefebvre és Soja szemléletformáló erővel bíró gondolatai segítenek feloldani a modernista szemléletre jellemző bináris oppozíciókat, hiszen a posztmodern szemlélet a trialektikus gondolkodás felé fordul (Berki 2015, 8.). Ennek köszönhetően könnyebben ismerhetjük meg a tér és hatalom viszonyát, és vehetünk észre olyan marginalizált csoportokat vagy konfliktusokat, melyeket a korábbi módszerekkel nem kerültek nagyító alá.

Ezen kívül jelen kutatás jó alapot képez további, nagykövetségekre fókuszáló kutatásokhoz is, ugyanis a téma nagysága, és a megközelítés módja miatt nincs lehetőség részletesen elemezni minden nagykövetséget. Ezt érdemes olyan kutatásban megtenni, ami kifejezetten egy-egy követségre, vagy egy szűk aspektusra koncentrál. Továbbá a városkutatáson kívül más diszciplínák irányába is tovább lehet indulni, hiszen a követségek vizsgálata jó alapot jelenthet olyan kérdések megválaszolásához, melyeket a geopolitika, a politikai földrajz, vagy külpolitika elemzés tesz fel.

1.3 Vizsgálati módszerek

A kutatás keretét Henri Lefebvre tértermeléséről, és Edward Soja harmadik térről megalkotott elmélete adja, melyekről bővebben a következő fejezetben értekezem. Fontos megjegyezni, hogy a jelen elemzésnek nem feladata ezen elméletek részletes bemutatása és elemzése. Azért sem látom ezt szükségesnek, mivel ezt korábban megtette Berki Márton (2015) a földrajz irányából közelítve, és Berger Viktor (2018) is a szociológia szemüvegén keresztül. Jelen dolgozatban csak olyan mértékben térek ki az elméleti háttér bemutatására, ami segíti a kutatás, és annak alapjául szolgáló kritikai térelméletek megértését.

A kutatás alapját helyszíni bejárás adja, melyre 2021. novemberében került sor, melyet megismételtem 2022. augusztus 13. és szeptember 23. között. A bejárás során fényképes dokumentációt készítettem minden nagykövetségi épületről, néhány kivételtől eltekintve. Két nagykövetség esetében nem jártam sikerrel: az argentin külképviselet egy budai lakóparkban található, amire köztérről nem látni rá, magán területen pedig nem készítettem képeket. Akadályokba ütköztem az izraeli nagykövetség esetében is, melynek sorompóval lezárt utcáját

folyamatos rendőri jelenléttel őrzik. A bejárás során határozottan megkértek, hogy ne készítsék képeket az utcában, kiváltképp a követség épületéről.

Természetesen a konfliktus elkerülése érdekében ezt tudomásul vettem, és együttműködtem a biztonsági személyzettel minden interakció során. Külön engedélyt nem kértem a nagykövetségektől erre, ugyanis relevánsabbnak tartottam a kutatás szempontjából, ha a követségi biztonsági személyzet természetes reakcióját tapasztalhatom meg. Fotókat szigorúan csak köztéren készítettem anélkül, hogy a követségi alkalmazottak, annak szolgáltatását igénybe vevő külföldi állampolgárok, vagy akár csak a képbe sétáló járókelők szerepelnének rajta. A helyszíni bejárás során igyekeztem minden olyan szempontot figyelembe venni, mely releváns lehet a kutatás során.

A budapesti nagykövetségek beazonosításához a Külügyi- és Külgazdasági Minisztérium Konzuli Szolgálatának hivatalos weboldalán található elérhetőségeket használtam fel. Itt fontos megjegyezni, hogy több esetben is elavult információval találkoztam a weboldalon, volt olyan példa, mely esetében a nagykövetség korábbi címét adták meg, de az adatbázisban megszűnt külképviselet is szerepelt. Minden ilyen esetben korrigáltam az adatokat. A kutatás során kifejezetten a nagykövetségekre koncentráltam, tehát a vizsgálat tárgyát sem konzuli hivatalok, sem a tiszteletbeli konzulok nem képzik.

A szimbolikus térhasználaton túl kitérek arra is, milyen mintázatokat lehet felfedezni a nagykövetségek városon belüli elhelyezkedésében, mely szempontok szerint választhatnak követségek képviseleti helyiségeket², és az egyes képviselt államok milyen gazdasági és társadalmi adottságokkal rendelkeznek. A 2022-es Ukrajna elleni orosz invázió miatt külön fejezetben térek ki arra, hogy az orosz agresszió és véres háború milyen módon jelenik meg a budapesti nagykövetségeken keresztül a harci zónától, a háborúban nem érintett magyar fővárosban.

² Halász (2010) alapján használt kifejezés. Az 1961-ben aláírt diplomáciai kapcsolatokról szóló bécsi egyezmény a diplomáciai képviseletek által igénybe vett ingatlanok megnevezésére a „képviseleti helyiség” kifejezést használja. Ez a megnevezés minden olyan ingatlant magába foglal, amit a küldő állam tulajdonol vagy bérel a képviseleti tevékenység biztosítására.

1.4 Elméleti háttér

Jelen dolgozat megírásához olyan elméletet kerestem, melyre építve együttesen vizsgálhattam meg a budapesti nagykövetségek kapcsolatát a fizikai és szimbolikus térrel. Berki (2015, 5.) hiánypótló írását Paul Carter gondolatainak megidézésével kezdi:

„Maga a tér is egy szöveg, amelyet meg kellett írunk, mielőtt azt interpretálni tudnánk.”

Vezérfonalnak tekintem azt a gondolatot, mely szerint a térről gondolkodhatunk úgy is, mint egy szövegről, melyet csak olvasnunk kell. Erősen hiszem, hogy a nagykövetségek fizikai és szimbolikus térhasználatát „olvasva” olyan ismeretekhez juthatunk a társadalom és a tér kapcsolatáról, melyek tisztán kvantitatív módszerekkel, kritikai térelméletek nélkül rejtve maradnak.

Szem előtt tartottam, hogy könnyen félrevezetheti a megfigyelőt az, ha ezen elméleteket üres sémáknak tekinti, melyeket csak ki kell tölteni a kutatás tárgyával. Inkább tekintettem rájuk olyan szemléletformáló gondolatokként, melyek segítenek közelebb kerülhetünk vizsgálatunk tárgyához. Ezen okból fordultam a kritikai térelméletek felé, azon belül is Henri Lefebvre tértermeléséről alkotott szociálkonstruktivista nézetei, és az erre építő Edward Soja harmadik térről írt munkája felé.

Lefebvre és a tér termelése

Ha a nagykövetségek szimbolikus és fizikai térhasználatát kívánjuk vizsgálni, kézen fekvő Henri Lefebvre elméletét használunk (ami *La production de l'espace* címmel jelent meg 1974-ben, angolul *The Production of Space* címmel publikálták 1991-ben), miszerint a (társadalmi) tér, (társadalmi) termék (Berki 2015, 6.). A termelés lefebvre-i értelmezése tágabb a fogalom marxista megközelítésénél, a fizikai előállításon túl a tudás, az intézmények termelése, és az ehhez kapcsolódó koncepciók, ideológiák megalkotása is megfér benne – emeli ki Berki (2015). Ebből következik, hogy a társadalmi térben minden olyan megjelenik, ami ember által termelt termék, továbbá a köztük lévő viszonyok és a cselekvés történetisége is (Berger 2018, 127.).

Lefebvre nagy hangsúlyt fektet tér politikai termelésére is, meglátása szerint egyetlen hatalom vagy intézmény sem lehet meg az általa termelt és legitimált tér nélkül (Berki 2015, 6.). A

társadalmi teret termelési eszköznek tartja, ami a kontroll és a hatalom eszközévé válik, ezért ez a társadalom tanulmányozásának eszköze is (Tímár és Nagy 2019, 5.). Fokozottan igaz ez a nagykövetségekre, és az általuk termelt térre, mivel a követségek helyzete sajátos a fogadó államon belül. A követségeket jogi értelemben, és gyakorlati szempontból is kis méretű enklávékként értelmezhetjük, melyeken belül a fogadó állam szabályai limitáltan érvényesülnek. Már önmagában ez korlátozó tényezőként jelenik meg a fogadó állam polgárai számára, de ahogy később láthatjuk, egyes követségek a közvetlen környezetüket jelentő köztereket is birtokba veszik, ellenőrzik, korlátozzák a szabad mozgást, noha az nem tartozik jogilag az ingatlanhoz. Teszik mindezt azért, mert a külképviseletek tevékenységükénél fogva kiemelten védett intézmények, és potenciális célpontként tekinthetnek rájuk.

Soja és a harmadik tér

A trialektikus gondolkodás a posztmodern logika terjedésével került előtérbe, ezzel az egyedi helyek és egyedi történetek felé fordulva, szemben a modernitás univerzális elbeszéléseivel (Berki 2015, 7-8.). A modernista logika bináris oppozíciókra épít (igaz-hamis, fekete-fehér, valóság-fikció), a posztmodern minden dichotómiához egy harmadik dimenziót is társít. Ezeken túl Berki (2015, 8.) kiemeli azt is:

„E hármas felosztás tehát azért is kulcsfontosságú momentum, mert az új (harmadik) kategória sohasem egyedülálló, sohasem teljesen független a másik kettőtől, hanem magában foglalja azokat.”

Ez jellemzi Edward Soja „Thirdspace” címmel megjelent munkáját is, melyet Lefebvre gondolataira támaszkodva alkotott meg. Soja kétféle trialektikáról is beszél, megkülönböztet ontológiai (létezés trialektikája), ami magába foglalja a térbeliség (spatiality), időbeliség (Histoicality) és a társadalmi lét (sociality) hármasát, és episztemológiai (térbeliség) trialektikáját. Utóbbi az érzékelt tér (első tér, firstspace), elgondolt tér (második tér, secondspace) és a megélt tér (harmadik tér, thirdspace) hármasából áll (Berki 2015, 8.). Berger (2018, 32.) írásában Soja, mint a térbeli fordulat megteremtője jelenik meg, és Berkihez (2015) hasonlóan hangsúlyozza a három dimenzió szoros kapcsolatát:

„Az emberi lét komplexitásának csak akkor lehet megfelelni, ha figyelembe vesszük térbeliség, a társadalmiság és a történelem bonyolult viszonyrendszerét. Ahogy az első trialektikus viszony

esetében, úgy ebben az esetben is teoretikus szinten egyenrangú, egymást implikáló, kölcsönösen felépítő momentumokról van szó.” (Berger 2018, 34.)

A behaviorista fordulatig a földrajzi kutatások középpontjában az **első tér** állt. Ez a térbeli formák konkrét materiális megjelenésének tere, ezáltal empirikus úton észlelhető és térképezhető (Berki 2015, 9.). A nagykövetségek esetében is a materiális jegyek teréről beszélhetünk, mely alatt érthetjük a diplomáciai képviseletek által igénybe vett épületek fizikai tulajdonságait és jelenlétüket a térben, vagy épp a városon belüli elhelyezkedésüket.

Az **elgondolt tér** a *„térrel alkotott koncepciókban ragadható meg”* – idézi Soja-t Berki (2015, 10.). Ennek a térnek a vizsgálatát a behaviorista fordulattal a földrajzba került mentális vagy kognitív tér fogalma tette lehetővé. Fontos elemmé vált a szubjektivitás eleme, ezzel kialakítva az objektív és szubjektív szembenállását, melyek között nem volt lehetőség az átjárásra, így bináris oppozíció alakult ki (Berki, 2015, 10.). A második tér a mindekori hatalom által formált tér (Berki 2015, 13.), emiatt kiemelt fontosságú, hogy jelen dolgozatban erre is figyelmet fordítsunk. A diplomáciai képviseleteken keresztül a küldő állam képes formálni a fogadó állam területén lévő teret a saját szimbólumain, jelképein és eszközein keresztül.

A nagykövetségek esetében talán triviális, hogy ilyen jelképek a hivatalos állami lobogó és címer, de több nagykövetség esetében is „önmarketing” jelleggel megjelennek olyan vizuális elemek (fényképek, kivetített mozgóképek, turisztikai reklám plakátok), melyek a küldő államot népszerűsítik a fogadó állam polgárai számára. Ezenkívül megjelenhetnek olyan jelképek is, melyek a küldő állam ideológiai, világnézeti elköteleződését hirdetik. Erre példa az Amerikai Egyesült Államok Nagykövetségének Budapest Pride melletti kiállása az LMBTQ-közösség jelképének, a szivárványos zászlónak a kitűzésével (Mandiner 2020).

A **megélt tér** az előző kettő bináris oppozíciójának feloldására jött létre (Berki 2015, 10.), ami már Lefebvre munkájában is megjelent:

„Értelmezésében a megélt tér e két tértermelési mód metszetében jelenik meg, hiszen az épített környezetet az ennek alapjául szolgáló és ennek jelentést adó koncepciók mentén (egyénekként és társadalmi csoportonként, valamint időről időre és helyről helyre) eltérő módon használjuk.” (Berki 2015, 11.).

Így folytatja tovább Berki (2015, 12.):

„A tér megélése azonban jóval többet jelent a lépcsőről lépcsőre változó perspektívák sorozatánál: a percepció és az adott helyhez kapcsolódó koncepciók (vagyis az esetleges

személyes élményeink, emlékeink, a hely imázsa, a történelem palimpszesztszerű rétegei stb.) mellett magában foglalja a csak akkor és ott érezhető illatokat, a fényviszonyokat és hangokat, az időjárást, aktuális hangulatunkat stb., azaz a megélt tér az „itt és most”, az adott pillanatban a szubjektum számára megtapasztalható valóság.”

Ezen okból fókuszálok én is az „itt és most” pillanatára, egyfajta pillanatképet nyújtva a budapesti nagykövetségek térhasználatáról. Teszem ezt azért is, mert minden nagykövetség esetében vizsgálni a tértermelés időbeli változását olyan méretű munka lenne, melyre nincs lehetőségem ezen dolgozat keretén belül.

Soja munkájában a harmadik tér, mint az **ellenállás tere** jelenik meg, ami már Lefebvre művében is előkerül, de nem fejti ki részletesebben azt. Soja értelmezése szerint, ez az a tér, ahol az embereknek lehetőségük nyílik szembeszállni a hatalommal, és ez a másik két térben is (érzékelte tér és elgondolt tér) markánsan jelen van (Berki 2015, 12.). Erőss (2019, 67.) kiemeli, hogy mind az első, mind a második tér a hatalmi helyzetben lévő csoport, az autoritás elképzelései mentén alakul.

Az érzékelt tér esetében az objektumokat kell értenünk ebben az esetben. A nagykövetségek (legalábbis a döntő többségük) igyekeznek a saját szempontjaik szerint alakítani a teret. Természetes (pl.: sűrű növényzet), vagy mesterséges (pl.: magas kőfalak, kerítések) akadályok segítségével igyekeznek korlátozni az utcafront felől betekintő kíváncsi szemek számára a rálátást az épületben folyó tevékenységekre, vagy épp biztonsági okokra hivatkozva korlátozzák a közlekedést, és más tevékenységet a közvetlen környezetükben, ezzel privilegizálva a térhasználatot.

Berki (2015, 13.) szerint az elgondolt térben a politikai-ideológiai használat jelenik meg, ez a hatalom által formált tér. Ez a tiltó táblák világa, a térfigyelőrendszerek és a biztonsági emberek alkalmazásának tere. Ezek mind jelen vannak a nagykövetségeknél is, gyakran kifejezetten szemmel látható helyen, hiszen a hatalom ezekkel nem csupán kontrollálni akarja a teret, de a láttatásukkal ezt reprezentálja is. Berki (2015) idesorolja a közterek elnevezését és az emlékművek állítását is. Ez is releváns szempont a diplomáciai képviselők esetében, hiszen korábban említettem, gyakran helyeznek el olyan jelképeket a nagykövetségek, melyekkel valamilyen ideológia, politikai nézet melletti kiállást reprezentálnak. Továbbá szimbolikus lehet a követségek elhelyezése, és a környezetükben elhelyezett emlékművek megjelenése is.

Soja a megélt térről, mint az elnyomottak egyetlen teréről gondolkodik, ahol az elnyomottak véleményt formálhatnak a hatalommal szemben. Ennek eszközeként a sztrájkokat,

demonstrációkat, graffitiket és a lefűjt táblákat sorolja (Berki 2015, 13.). A nagykövetségek, mint a küldő állami hatalom reprezentációja gyakran kerül célkeresztbe egyes csoportok véleményformálásakor. Legtöbbször demonstrációk formájában, de láthatunk példát arra is, mikor a tiltakozók (vagy épp a szimpátiát kifejezők) jelképeket helyeznek el a térben. Kutatásunk szempontjából kiemelten fontos a harmadik tér, mivel a fogadó állam polgárai számára itt nyílik lehetőség a saját véleményét kifejezni a küldő állam autoritásával szemben.

2 Budapesti nagykövetségek

A magyar fővárosban található nagykövetségek elemzése előtt érdemes áttekinteni, hogyan jelennek meg a diplomáciai képviseltek a tudományban, és milyen attribútumok teszik alkalmassá, hogy a tudományos vizsgálatok tárgyává váljon.

2.1 Nagykövetségek általános jellemzése

A diplomácia történetének kezdete valamikor az első ősközösségek között kialakult konfliktusok erőszakmentes kezelésére tett kísérletéig vezethető vissza, Halász (2010, 9.) úgy fogalmaz, hogy „*egyidős az emberi csoportok közötti kommunikáció megteremtésével*”. Ezen okból hosszas történeti áttekintés helyett igyekszem a diplomácia lényegi részét megragadni.

Sille (1994, 56.) a két embercsoport érdekeinek összeegyeztetéséről ír, Halász (2010, 9.) a diplomácia kettős rendeltetését emeli ki, miszerint a diplomácia célja a konfliktusok megelőzése, rendezése és kezelése, valamint az együttműködés segítése, a hatalmi egyensúly megteremtése. Ebből a két rövid, de annál esszenciálisabb megállapításból is kiderül, hogy a diplomácia a hatalom békésebb eszközei közé tartozik.

Halász (2010, 10.) szerint a diplomácia az államok külpolitikájuk békés úton való érvényesítéséért kifejtett tevékenysége. Gyakran találkozni ehhez hasonló idealista megközelítéssel, pedig a hatalmat – aminek az egyik eszköze a diplomácia – legtöbbször a mások akaratával szemben érdekérvényesítést értik. Bayer (1999, 67.) is Max Webert idézi:

"A hatalom az az esély, hogy akaratunkat mások ellenállásával szemben is érvényesíteni tudjuk."

A diplomácia nem véletlenül kelti az „úriemberek sportjának” látszatát, hiszen az illem, etikett és a protokoll szabályai ősi szokásjogokon alapulnak, továbbá a „játékszabályokat” nemzetközi

jogba foglaltak is előírják. Ennek ellenére a diplomácia eszköztárában a kompromisszumok mellett megtalálhatjuk a fenyegetés, zsarolás, nyomásgyakorlás, és a kémkedés eszközeit is.

A diplomáciai képviseletek szempontjából a legfontosabb egyezményt Bécsben írták alá 1961-ben, ami a diplomáciai kapcsolatok jogát kodifikálta, tehát a diplomácia a nemzetközi jog által szabályozott tevékenység (Halász 2010, 11.). A Bécsi egyezmény tételesen sorolja fel a diplomáciai képviseletek feladatát, tisztázza a kapcsolódó fogalmakat és a képviseleteknek járó különleges jogokat. A diplomáciai képviseletek tevékenysége kiterjed a küldő állam képviseletére a fogadó államban, tárgyal annak kormányával, védelmezi a saját állampolgárait a fogadó államon belül. Továbbá tájékozik minden megengedett módon a fogadó államon belüli viszonyokról és fejleményekről, melyekről jelentéskötelezettséggel bír a saját kormányzata felé (Halász 2010, 268.).

A küldő állam egynél több államban is akkreditálhatja a követét, kivéve, ha fogadó fél ezt ellenzi (Halász 2010). Ennek jelentőségét később láthatjuk, hiszen számos olyan követ látja el az államának képviseletét Magyarországon is, aki nem Budapesten rendelkezik állandó képviselettel, továbbá több olyan nagykövet is szolgál Budapesten, akit más országban is akkreditáltak.

A fogadó állam köteles segíteni a küldő államot a képviseleti helyiségek megszerzésében, a követek lakhatásának biztosításában. Az erre kijelölt ingatlanokba a fogadó állam hatóságai nem léphetnek be engedély nélkül. A képviselet helyiségei, berendezései, egyéb vagyontárgyai, és közlekedési eszközei mentesek a kutatás, igénybevétel, foglalás vagy végrehajtás alól (Halász 2010).

A diplomáciai képviselő személye sérthetetlen, a fogadó állam köteles mindent megtenni a személyének védelmének érdekében (Halász 2010). Az *immunitás*, a sérthetetlenség joga ősi alapjog, ami minden diplomáciai képviselőt megillet, alapfeltétele a felek közti kapcsolattartásnak (Sille 1999, 64.).

A diplomáciai képviselet vezetője a nagykövet, helyettese a konzul (Halász 2010, 65.). A vizsgálataimat ezért csak a nagykövetségek épületeire korlátoztam, a kutatásban nem szerepelnek a konzulátusok. Ennek egyik oka, hogy többségében a konzuli hivatal a követségi épületben található, de számos példa van arra is, hogy a küldő állam konzulátusokat nyit vidéki nagyvárosokban³. A tiszteletbeli konzulok többnyire olyan állampolgárok, akik olyan

³ Horvát főkonzulátus Pécsen található, Oroszország Debrecenben nyitott, Románia Gyula és Szeged városában, míg Ukrajna Nyíregyházán képviselteti magát konzulátussal. Izlandot utazó nagykövet képviseli Magyarországon.

gazdasági, kulturális kötődésekkel bírnak, melyek alkalmassá teszik őket a küldő állam képviselőjére (Sille 1994, 63.). Összesen 68 tiszteletbeli konzul folytat tevékenységet országszerte, közülük 32-en a fővárosban.

A nemzetközi jogon túl íratlan protokoll és etikett szabályok is keretbe foglalják a diplomácia és a nagykövetségek hétköznapijait. Példának említhetjük a lobogók és jelképek használatát, melyre nincs egységes szabály, eltérő szokások érvényesek (Sille 1994). Ezt erősítette meg a helyszíni vizsgálat is, mely során erős eltéréseket tapasztaltam a jelképek használatában.

2.2 Nagykövetségek, mint tudományos vizsgálat tárgya

Érthető módon a tudományos körökben is érdeklődéssel fordulnak a nagykövetségek felé. A titokzatosságukkal sokak fantáziáját indítják be és a legszélesebb spektrumon jelennek meg tudományos- és szakfolyóiratokban elemzések, melyek tárgyát a nagykövetségek képzik.

Talán triviális, hogy a nemzetközi kapcsolatokat (international relations) vizsgálók és a nemzetközi tanulmányok (international studies) irányából közelítők érdeklődnek a leginkább a diplomáciai képviselők iránt. Egyfelől az államközi viszonyokra és a diplomáciai apparátusra fókuszálva (lásd: Batora, Hocking 2019), vagy épp a külképviseletek kommunikációjára, a média reprezentációjukra összpontosítva (bővebben: Khakimova 2012).

A vizsgálatok jelentős része biztonságpolitikai megközelítés felől fogja meg a témát, hiszen a követségeket számos alkalommal érte támadás, a küldő országot érő támadások sokszor a követségi épületeken csapódnak, hiszen a hátszágtól távoli objektumok védelme mindig nehezebb. A terrorizmus korában különösen fontos kérdéssé vált a követségek biztonsága és védelme, erről értekezik Werner (2012) is az izraeli külképviseletek és személyek kapcsán, ahogy teszi Moysey (2002) is felidézve az iráni követség ostromát Londonban.

A történelemtudomány is szívesen nyúl a követségek, illetve a nagykövetek témájához (pl.: Harrison 2018). Mind az intézmény, mind azok képviselőjében eljáró személyek formáló hatással voltak a történelem menetére, meghatározó események alanyai voltak a diplomaták és helyszínei a követségek.

Vogeler (2007) a geopolitikai kutatásokba emelte be a nagykövetségeket. Vizsgálata során sikerrel tudta nyomon követni az amerikai szuperhatalom kiépülését az Amerikai Egyesült Államok nagykövetségeinek létesítéseinek időpontján keresztül. Vogeler alapötletét magam is alkalmaztam jelen kutatásban.

Nem utolsó sorban, az építész folyóiratokban is találkozhatunk a témával, melyekben csupán, mint épített műtárgyak jelennek meg.

2.3 Budapesti nagykövetségek általános jellemzése

Jelen sorok írásakor összesen 84 ország reprezentálja magát magát állandó diplomáciai képviselettel Budapesten. Ezen államok eltérő gazdasági és politikai adottságokkal rendelkeznek, de mégis bizonyos mintázatokat fedezhetünk fel akár az elhelyezkedésükben, akár a térhasználatuk szempontjából.

Geopolitikai vonatkozások

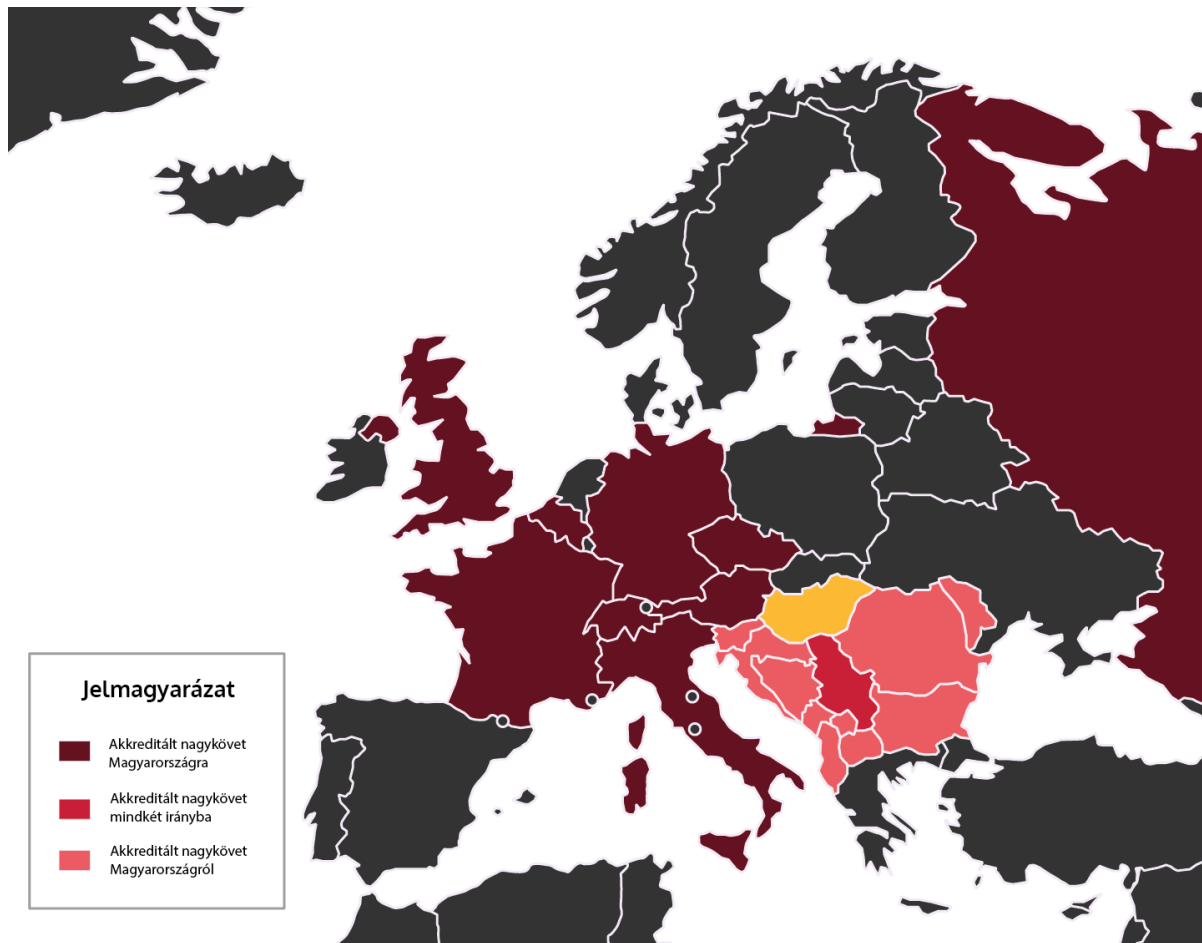
Fontos megjegyezni, hogy a 84 állandó képviseleten túl 62 ország akkreditált Magyarországra más, első sorban nyugat-európai államban állomásozó nagykövetet. Ennek közel fele (27) Bécs városából, 17 pedig Berlinből, de 1-1 ország Prágából és Moszkvából is képviselteti magát Magyarország felé.

Ezen kívül 22 ország akkreditált más államba is Magyarországon szolgáló nagykövetet, valamennyien balkáni állam felé. A legtöbb esetben Bosznia-Hercegovina (12), majd Horvátország és Montenegró felé lát el képviseletet magyarországi nagykövet. Különös Szerbia esete, hiszen Guinea és Mianmar is a belgrádi nagykövetségén keresztül tartja a kapcsolatot a magyar állammal, míg Chile, Fülöp-szigetek és Észtország is a budapesti képviseletén keresztül kommunikál Belgráddal.

Geopolitikai szempontból tartom relevánsnak a fenti viszonyrendszert. Az államok gyakran élnek azzal a lehetőséggel, hogy csökkentsek a külképviseletekre szánt kiadásait az azzal, hogy egy követet több államban is akkreditálnak. Ilyenkor igyekezhetnek különböző szempontok szerint olyan regionális központot keresni, melyből könnyen láthatják a saját államuk képviseletét. Magyarország esetében látható (1. térkép), hogy geopolitikai szempontból egyértelműen Nyugat-Európa felé „gravitál”, ugyanakkor Csád mégis a moszkvai követét bízta meg a feladattal. További érdekesség, hogy Ghána Prágából tartja a kapcsolatot Budapesttel.

Ha az ilyenfajta viszonyrendszert másik irányból közelítjük meg, azaz azt vizsgáljuk Magyarországot mely országok számára jelent centrum térséget, akkor a budapesti nagykövetségeken keresztül is a Balkán „körvonalait” láthatjuk meg. Albánia kivételével minden balkáni államot idesorolhatunk, de 1-1 állam esetében Románia és Moldova is megjelenik. A küldő államok között olyan államokat találhatunk, melyek számára jelentős

költségeket jelenthet a két ország közötti távolság (Fülöp-szigetek, Chile, Kanada). De akadnak olyan államok is (Írország, Portugália, Finnország), melyek a jó gazdasági helyzetük ellenére is igyekeznek mérsékelni a kiadásait.

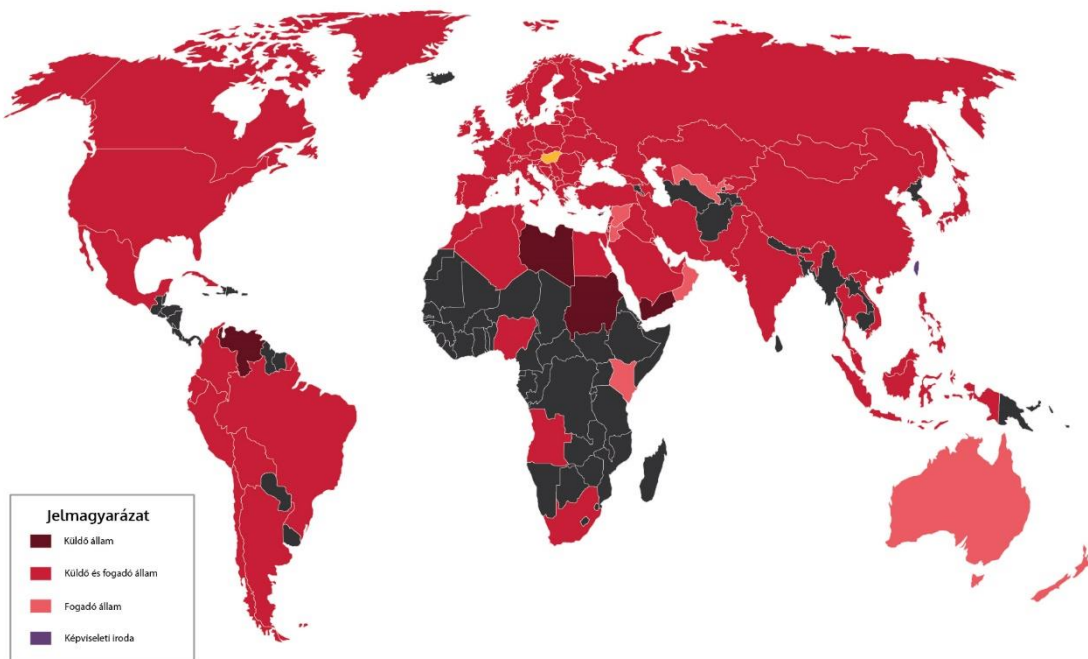

1. térkép: Más országban szolgáló Magyarországra akkreditált nagykövetek állandó tartózkodási hely szerint és a Magyarországon szolgáló más országokba akkreditált nagykövetek akkreditáló országok szerint (saját szerkesztés)

Neumayer (2008) a távolságot és a külképviseletek fenntartási költségét nevezi meg legfontosabb telepítőtényezőnek. Meglátása szerint a nagyhatalmak és a tehetősebb államok tartanak fenn nagyobb számban külképviseleteket, és a fogadó országok listáján is olyan államok állnak, melyeknél megéri külképviseletet fenntartani.

A diplomáciai képviseletek esetében fontos szempont a kölcsönösség. Magyarország 77 állam esetében viszonyozza a gesztust, ezekben az esetekben Magyarország küldő és fogadó állam is egyben (2. térkép). Kilenc esetben csak a magyar fél tart fenn állandó képviseletet, így a magyar szempontból csak fogadó államként jelenik meg az adott állam. Ilyen országokat elsősorban a Közel-Keleten és Afrikában találunk, de Ausztrália és Új-Zéland is ide sorolandó. Ugyanakkor hat esetben Magyarország sem viszonyozta állandó külképviselettel, azaz ezek az államok csak

küldő státuszban említhetők. Ciprust kivéve ezek mind válság sújtotta térségek, Venezuela, Szudán, Líbia, Jemen és Palesztina sorolható ide.

2. térkép: Magyarország nagyköveti szintű kapcsolatai a kölcsönösség alapján (saját szerkesztés)

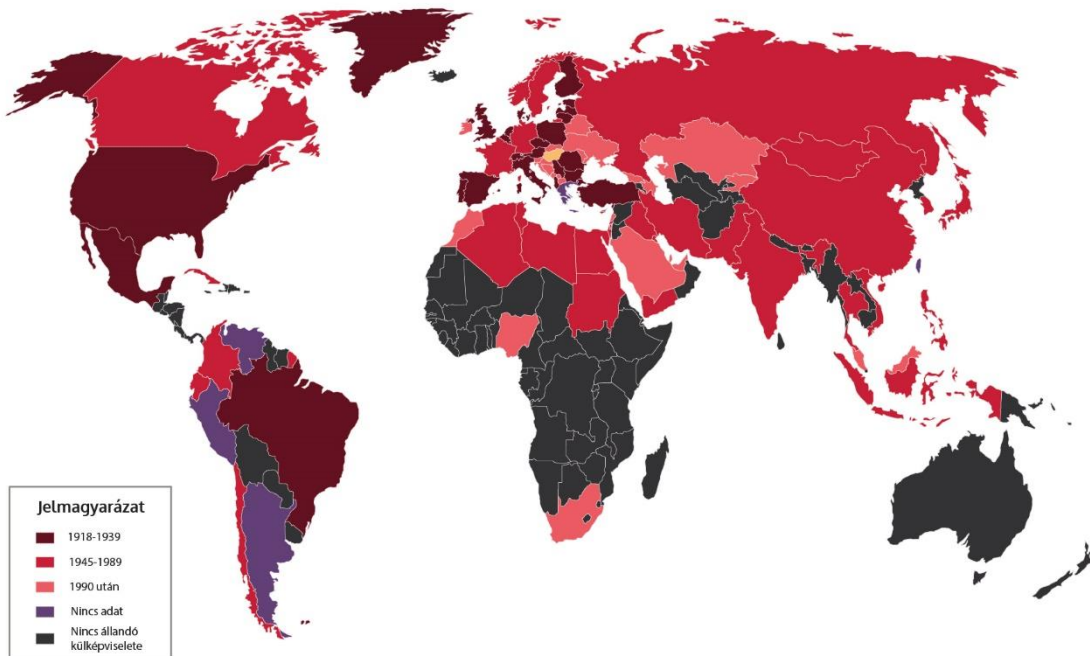
Vogeler (2007) munkájához hasonlóan Budapest esetében is érdemes megvizsgálni, hogy az egyes küldő államok mikor nyitották meg az első állandó diplomáciai képviseletüket Budapesten. A mintázatok kereséséhez elsőnek a magyar külpolitika mérföldköveit kellett megtalálni, melyben Johancsik (2010) és Pritz (2004) írása segített.

Ugyan egyes államok (pl.: Japán és Korea) büszkén hivatkoznak arra, hogy már a dualizmus idején jelen voltak állandó képviselettel Budapesten, de a Magyar Királyság az Osztrák-Magyar Monarchián belüli helyzete miatt nem rendelkezett önálló külpolitikával. Ezért kezdő időpontnak Magyarország I. világháború utáni függetlenné válását tekintetem.

Ez alapján három nagy korszakra lehet bontani a magyar külpolitika történetét, amit természetesen tovább lehet bontani, hiszen részletes elemzést követően láthatjuk a finomabb árnyalatokat is, de jelen írás kereteit szétfeszítené.

Az 1918 és 1939 közti időszakot az első világegyet követő zavaros politikai helyzet és a közelgő II. világháború határozta meg. Ebben az időszakban Magyarországnak, mint a háborúban vesztes félnek az elszigetelődéssel kellett szembenéznie. Állandó diplomáciai képviseletek nyitását csupán a háborút lezáró trianoni békeszerződés, és a Horthy Miklós vezette politikai rendszer megszilárdulása tette lehetővé. Ebben az időszakban első sorban európai országok,

főleg a kelet-európai térség országai reprezentálták magukat, a nagyhatalmak közül Nagy-Britannia és az Egyesült Államok nyitott nagykövetséget Budapesten. Franciaországgal a háború és az azt lezáró béke miatt megromlott viszony megakadályozta a diplomáciai kapcsolat nagykövetségi szintre emelését.

3. Térkép: A Magyarországon állandó diplomáciai képviselettel rendelkező államok az nagykövetségek alapításának éve szerint (saját szerkesztés)

Magyarország II. világháborús részvéte miatt sorra zártak be a diplomáciai képviseletek 1939 és 1945 között, de az itt maradt nagykövetségek és diplomaták közül sokan váltak a magyar történelem részévé. Carl Lutz svájci és Raul Wallenberg svéd diplomata zsidók ezreit mentette meg a deportálástól.

A háborút követően 1945 és 1989 között a magyar külpolitikát erősen kontrollálták a Szovjetunióból, aminek a szorítását csak fokozatosan lehetett enyhíteni. A kétpólusú rendszerben Magyarország számára csak a szocialista blokk és harmadik világ felé volt lehetősége nyitni. Ebben az időszakban szerzett függetlenséget számos egykori angol, francia, és spanyol gyarmat is, melyek ezután nyitottak voltak a szocialista országok felé is. Ekkor vették fel a kapcsolatot az észak-afrikai országok, a közel-keleti, és délkelet-ázsiai országok is Magyarországgal és küldtek diplomáciai képviseletet egymás országába.

A szovjetek vezette blokk felbomlásával új világrend alakult ki 1990 után. Magyarország számára újra lehetőség nyílt önálló külpolitika művelésére, melynek elsődleges céljának nyugat-európai integrációhoz csatlakozást, a regionális együttműködések kialakítását, és a

kisebbségben élő magyarok jogainak biztosítását látta. Ekkor létesítettek külképviseletet Budapesten a frissen függetlenné vált szovjet tagköztársaságok és a jugoszláv államok.

Ezek alapján megállapítható, hogy a nagykövetségek alkalmasak geopolitikai elemzésekre is, indikátorként szolgálhatnak egy adott állam külpolitikájának nyomon követésére, de globális folyamatokat kiválón tükrözhetnek.

Nagykövetségek a városi térben

Általánosságban elmondható a világ bármely fővárosát tekintve, hogy a diplomáciai képviseletek igyekeznek a város gazdasági és politikai középpontja közelébe települni, olyan városrészekbe, ahol az ingatlanok értéke meghaladja a városi átlagot. Teszik mindent azért, mert a funkciójuk ellátása mellett fontos szempont az ország jólétének és erejének reprezentálása. Továbbá a kinevezett nagykövetek olyan prominens személyek, akiknek az életszínvonala a hazájában is előkelőnek mondható lehet.

Budapest esetében négy területről beszélhetünk, ahol nagykövetségek találhatók (4. térkép). Ezeket a területeket és a nagykövetségeket egy szimbolikus középponthoz viszonyítottam az elemzés során, hiszen a magyar főváros mértani közepe nem feleltethető meg azzal a centrum területtel, ahol a kormányzati intézmények és a legfontosabb gazdasági szereplők találhatók meg. Ez a jelképes középpont a Külügyi- és Külgazdasági Minisztérium Bem téri épülete. Ehhez legközelebb Kanada Nagykövetsége található, mindössze 150 méterre légvonalban, míg a legtávolabb, 7,3 kilométerre Líbia külképviselete helyezkedik el a minisztériumtól. A követségek átlagos távolsága 2,57 kilométer.

A budapesti nagykövetségek közel fele (41) a négy terület közül a legnagyobb kiterjedésűn, a budai **hegyvidéken** „szóródott szét”. További 25 diplomáciai képviselet található az ún. **„diplomatanegyedben”**, ami az Andrássy út környékét foglalja magába a Bajza utcáig. Továbbá idesoroltam a Stefánia úton és a Thököly úton található követségeket is, mert az épületek jellege és térhasználatuk szempontjából hasonlóságot mutatnak. A **belvárosban** csupán 15 külképviselet található meg, feltételezésem szerint a belvárosi ingatlanok kevésbé felelhetnek meg a nagykövetségek igényeinek. Végül pedig három, az eddigi lehatárolásokba nem illeszthető képviseletet relatív **periférikusabb** városrészekben találhatunk meg. Bosznia-Hercegovina a IX. kerületben az Ipar utcában, egy irodaépületben alakította ki a

nagykövetségét, Líbia és Szudán, messze a legtávolabb a centrumtól, Zugló kertvárosiak övezetében rendezkedett be.

A követségek múltbéli elhelyezkedése árulkodó lehet a városi tér alakulásáról is. Korábban a II. világháború vége előtti időszakban a budai várnegyedben és környékén telepedtek meg, hiszen a kormányzati negyed is a várban kapott helyet. A közelmúltban is több mozgást is megfigyelhettünk, az elmúlt 1 évben Venezuela Nagykövetsége a Hegyaljai útról költözött az Nagyajtai utcába, de Nagy-Britannia is budai ingatlanra cserélte a legendás V. kerületi épületét 2017-ben (24.hu 2017). Ezen kívül követség-bezárásoknak is tanúi lehettünk, 2013-ban Ausztrália (Index.hu 2013), idén júniusban pedig Szingapúr zárta be a külképviseletét Budapesten.

3 Nagykövetségek klasszifikációja épület jellege alapján

Az épület jellege meghatározó a nagykövetségek térhasználatára szempontjából. Egyrészt azért, mert egy hatalmi intézmény materiális megjelenése a térben, másrészt ennek a hatalmi intézménynek az eszköze, a nyelve, amin kommunikálhat a környezetével. Az egyes kategóriák elhelyezkedésében alapvetően meghatározó a városszerkezete és arculata.

A budapesti nagykövetségek esetében öt kategóriát különböztethetünk meg az épületek materiális jegyei alapján. Legnagyobb számban (51) **Villa** (jellegű) épületet választottak a küldő államok, az arányuk eléri a 60%-ot. Nem véletlen, hogy ez a legnépszerűbb típusú ingatlan, hiszen méretüket tekintve elégséges a külképviseletek számára, biztonsági szempontból is kedvező, hiszen különálló épületekről beszélünk, amiket könnyű elkeríteni is. Nem utolsósorban a lakói számára magas presztízsértékkel is bírhat, hiszen előkelő épületekről van szó, neves tulajdonosokkal a múltjukban. Jellemzően a budai hegyvidéken és diplomatanegyedben találhatók a követségként szolgáló villák.

Belvárosi nagykövetségek esetében gyakoriak a **zárt sorú, többemeletes** belvárosi ingatlanok is. Ebbe a kategóriába csak olyan diplomáciai képviseleteket soroltam, melyek az egész épületet birtokba vették. Alapvetően 2-3 emeletesekről van szó, jellemzően az V. kerület és a Várnegyed követségeit sorolhatjuk ide. Az ingatlanok védelme nagyobb erőfeszítést igényel, erre a kategóriára jellemző a köztérre, járdára néző térfelügyelő kamerák, de extrém esetben, mint az amerikai nagykövetség példája is, jelentős részt szakíthatnak ki a köztérből objektumvédelem céljából.

Külön csoportba soroltam az olyan követségeket, melyek csak egy **épületrészt** (egy emeletet, lakást) birtokolnak az ingatlanon belül. Az ilyen nagykövetségek jelenléte kevésbé feltűnő, jobban belesimulnak a városképbe. Olyan országok választják melyek igyekeznek frekventált városrészben berendezkedni, de a diplomáciai misszió létszáma nem indokolja a teljes épület igénybevételét.

Modernebb stílusú megoldást kedvelő államok **irodaházakban** találnak megfelelő helyiségeket. Ezek rendszerint teljesen meglapulnak a többi bérlő között, előfordulhat, hogy a megszokott állami jelképek is hiányoznak. Hét küldő állam választotta ezt a lehetőséget Budapest esetében.

Egyéb kategóriába soroltam az olyan diplomáciai képviseletek épületeit, melyeket egyik lehetőségbe sem tudtam elhelyezni. Ilyen Líbia Nagykövetsége is, ami a Cinkotai úton egy egykori három csillagos panzió épületébe költözött. „Egy saroknyira” található Szudán külképviselete egy családi házban, ami mind megjelenésre, mind presztízis terén elmarad egy villa épületétől. Harmadikként Argentína került ebbe a besorolásba, mivel a nagykövetségük egy budai lakópark egyik eldugott lakásában található.

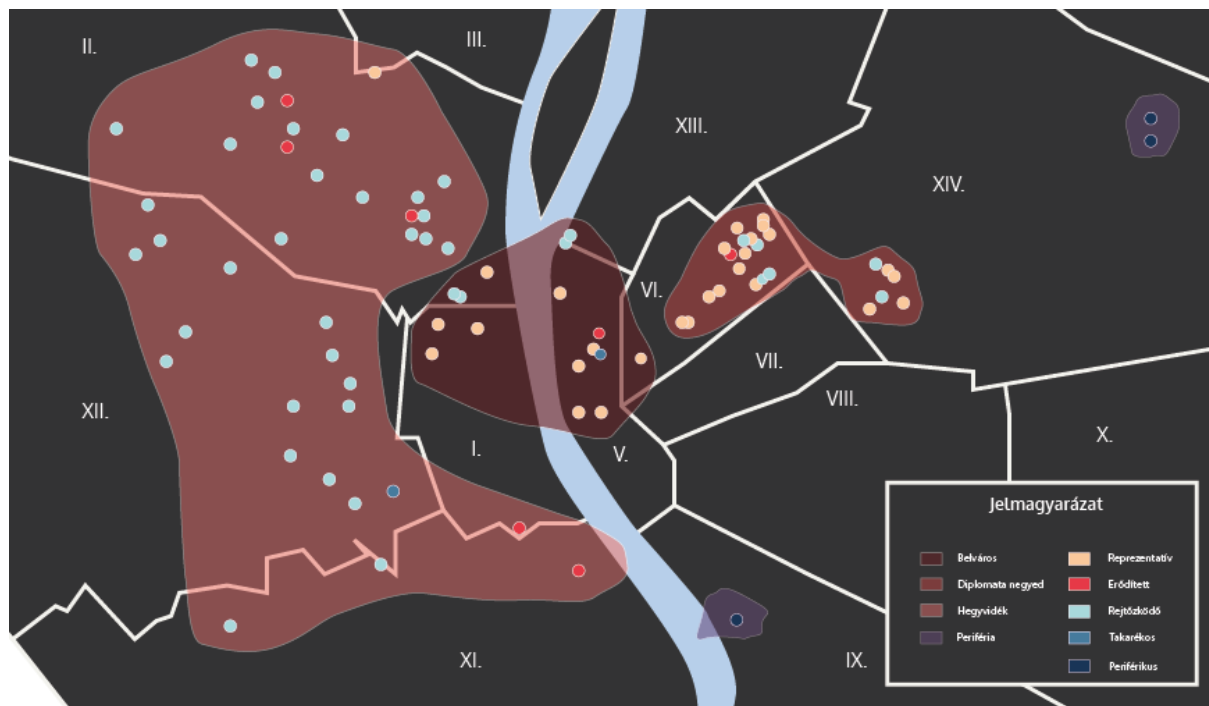
4 Nagykövetségek klasszifikációja szimbolikus térhasználat alapján

A nagykövetségek, mint a hatalom intézményei tudatosan formálhatják, a teret materiális eszközein és szimbólumain keresztül veszik birtokba, alakítják, formálják, akár privilegizálják is azt. Ezek alapján négy csoportra oszthatjuk őket, fogalmazhatunk úgy is, hogy négy külön stratégiát láthatunk a tértermelésre. A klasszifikáció során megvizsgáltam azt is, hogy az egyes csoportokba sorolt államokat milyen gazdasági és katonai jellemzőkkel lehet leírni. Ehhez az egy főre jutó GDP összegét, és a katonai erejét vetettem össze. Utóbbit szintén súlyoztam a népességgel, kikerülve a népesség nagyságából adódó torzítás hatását.

4.1 Rejtőzködő nagykövetségek

Ha arra gondolunk, hogy a nagykövetségek elsődleges feladata a küldő állam megjelenítése a fogadó állam fővárosában, akkor csodálkozhatunk azon, hogy egyes követségek igyekeznek kerülni a kíváncsi tekinteteket. Ugyanakkor a tevékenységük velejárója a titkolózás és a diszkréció, így nem csoda, hogy igyekeznek „árnyékban maradni”. A rejtőzködő államok gazdasági teljesítménye vegyes képet mutat, így az egy főre jutó GDP átlaga a Budapesten

képviselt összes állam értékének átlaga alatt van. Ugyanakkor a katonai erejük átlagosnak mondható.

4. Térkép: Budapesti nagykövetségek térhasználatuk szerint (saját szerkesztés)

Az ilyen a budapesti diplomáciai képviseletek fele, szám szerint 43 állam követi ezt a stratégiát. Ehhez a térformálásra leginkább a villa jellegű épületek alkalmasak. Nem meglepő, hogy az ilyen nagykövetségek leginkább a hegyvidéken találhatók, de jelen vannak a belvárosban és diplomatanegyedben is.

Jellegzetességük, hogy vagy mesterséges módon (kerítés, magas kőfalak), vagy természetes növényzettel (bokrok, sövény, fák) takarják el az épületet, akár teljesen. Abban az esetben, ha erre nincs lehetőségük, akkor igyekeznek az ablakokat elsötétíteni, így akadályozva a betekintést a „kulisszák mögé”. Az ilyen külképviseletek 1-2 kivételtől eltekintve mind mellékutcákban találhatók, és gyakori a jelképek hiánya vagy azok kihelyezése kevésbé látható helyre. A villák előnye továbbá az is, hogy nagy előkerttel rendelkeznek, mellyel még távolabb kerülnek a követség, és annak dolgozói az utcáfronttól. Az ilyen intézmények az érinthetetlenség, a titokzatosság élményét erősítik a nagykövetségekkel kapcsolatban. Számos irodát bérelő nagykövetség is ilyen módon vesz részt a tér formálásában, hiszen egy irodaházban könnyen vegyülnek el a többi bérelő között. Egy modern irodaház stílusában amúgy is törekszik az uniformizálásra.

Példa: Japán Nagykövetsége

Japán diplomáciai képviselete a XII. kerületben a Zalai utcában található, egy olyan épületegyüttesben, amit nehéz észrevenni egyszerű járókelőként. A zsákutcában egyedül egy egyszerű tábla jelzi, itt található a távol-keleti ország nagykövetsége, az épületet magas kerítés és sűrű növényzet takarja el, valamint látható módon nem jelenik meg semmilyen hivatalos állami jelkép sem. Egyedül a Google Maps műhold képe alapján leshetünk be a falak mögé, ez alapján két impozáns épület is a követség részét képezi, melyek közel 1 hektáros telken találhatóak (1. ábra).

1. ábra: Japán nagykövetség képe és a beazonosított jellegzetességek (saját kép és szerkesztés)

4.1.1 Takarékos nagykövetségek

A takarékoskodó követségek igazából a rejtőzködő külképviseletek alkategóriájaként értékelhető, annyi kiegészítéssel, hogy jellemzően irodákban található meg, és a nagykövetek más országokban is akkreditált képviselők. Három ilyen országot sorolhatunk ide, Írországot, Portugáliát és a Fülöp-szigeteket. Ezen három ország egy főre jutó GDP-jének átlaga megközelíti az összes követség átlagának kétszeresét, még úgy is a Fülöp-szigetek értéke

jelentősen elmarad a két európai országétól. Ez is remek példa arra, hogy a költséghatékony diplomácia nem csak a távoli, szerényebb bevételű országok sajátja. A katonai erő tekintetében mindhárom ország sereghajtónak számít a népesség méretéhez viszonyítva.

Példa: Írország Nagykövetsége

A kelta állam diplomáciai képviselője a Szabadság téri Bank Centerben található, ahol egy kisebb irodában rendezkedtek be. A köztérről szemlélve nem vehető észre a követség jelenléte, egyetlen bizonyíték rá az épület előtti téren lévő zászlórúdon lobogó ír zászló, ami beleolvad a fák lombkoronájába. Ezenkívül az irodaház bejáratánál található egy digitális tábla is, ami a sok más jelenlévő cég mellett az ír nagykövetség logóját is mutatja.

Ennek ellenére az online térben már sokkal aktívabb nagykövetségről beszélhetünk, rendszeresen osztanak meg tartalmat Twitteren, ahol gyakran reprezentálják azokat az értékeket, ami mellett kiáll Írország. Ilyen téma az LMBTQ jogok is, mellyel kapcsolatban számos alkalommal szólaltak fel nyilatkozatok és tweetek formájában is.

4.2 Reprezentatív nagykövetségek

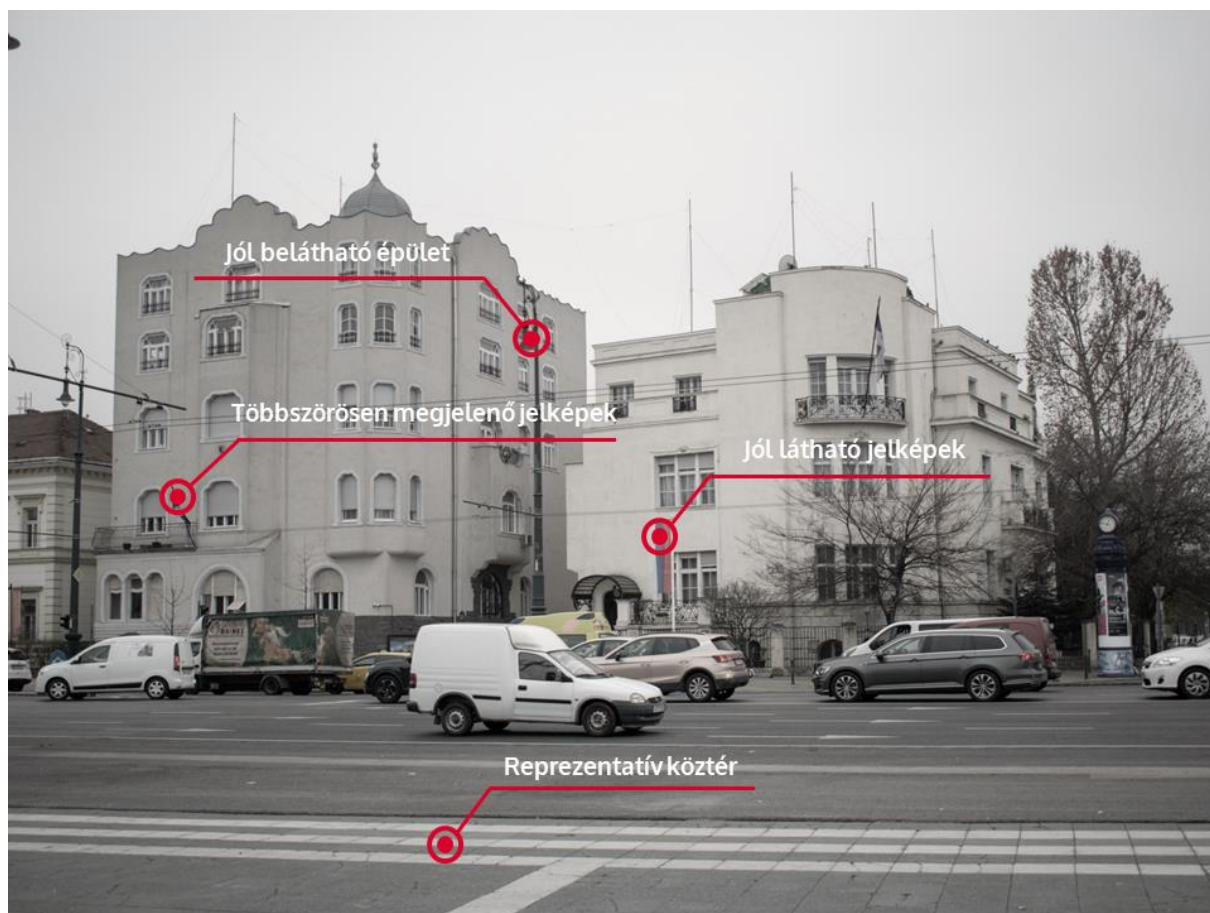
Az előző kategóriával ellentétben, a reprezentatív tereket kereső nagykövetségek igyekeznek a határozottan megjelölni a helyüket a térben, akár dominálni annak képét. Ezek a nagykövetségek biztosítják a rálátást a követségi épületre, a jelképeiket igyekeznek jól látható helyre helyezni, amit már messziről felismerni. Akad olyan példa is, ahol ezek a nemzeti jelképek többszörösen jelennek meg az épületen.

A követség elhelyezésénél szempont lehet a frekvenciált környék, olyan reprezentatív köztereket keresnek, melyek presztízs értéke magas. Ide sorolhatjuk az Andrássy út nagykövetségeit, a Vörösmarty tér vagy a Kossuth tér környékén található külképviseleteket.

Példa: Szerbia Nagykövetsége

Keresve se találni jobb példát Szerbia Nagykövetségél, hiszen az épület az Andrássy út-Dózsa György út sarkán helyezkedik el, szemben a Hősök terével (2. ábra). Ungváry és Tabajdi (2013, 14.) kiemeli, hogy a Hősök tere a nemzetépítés és a nagyhatalmi tudat hangsúlyozására formálódott azzá, ahogy ma ismerjük.

Eltérően minden más követségtől, a nemzeti lobogók száma és azok mérete is jelentősen eltér. Talán ez összefügghet azzal, hogy az Andrássy út páros számú oldalán, közvetlenül a szerb külképviselettel szemben található Albánia Nagykövetsége is. A két ország rossz viszonya közismert a koszovói kérdés miatt, talán ez is szerepet játszhat a nemzeti jelképek hangsúlyozásában. Vagy talán az 1000 éves Magyarország történelmi panteonjának a Hősök tere szomszédságában hangsúlyosabban ki kell emelni a szerb jelképeket.

2. ábra: Szerbia nagykövetség képe és a beazonosított jellegzetességek (saját kép és szerkesztés)

4.3 Periférikus nagykövetségek

A nagykövetség városon belüli perifirikusságát felfoghatjuk a világrendszerben betöltött szerepének tükrének is. Ezek az államok mind gazdasági, mind katonai erő terén alul maradnak másokkal szemben. Összesen három ilyen nagykövetséget azonosíthatunk be: Líbiát, Szudánt és Bosznia-Hercegovinát. A két afrikai állam külképviselete több mint 7 kilométerre található a középponttól, és mindkét ország alacsony presztízsű ingatlanok, ami a város átlagos ingatlanáraiban is megmutatkozik. Természetesen itt ismét hangsúlyoznom kell, hogy ez is relatív, budapesti átlaghoz mérten még így magasnak számít.

Példa: Líbia Nagykövetsége

Líbia budapesti nagykövetségén keresztül végig követhetjük az ország elmerülését a polgárháborúban. Az afrikai ország diplomáciai képviselete korábban az Ajtósi Dürer sor és a Stefánia út sarkán álló épületben talált helyet. A 2009-es Google Street View képek alapján még ekkor a Kadhafi-féle Líbia zöld lobogója volt látható az épületen. 2011 novemberében már az új vörös-fekete- zöld lobogó hirdette a változást, amit az első polgárháború és Kadhafi halála hozott. A 2019-es és 2021-es Street View képek készítése között eltelt időszakban Líbia nemzeti zászlaja eltűnt, feltehetően ekkor költözött el jelenlegi épületbe a Cinkotai útra.

3. ábra: Líbia nagykövetség képe és a beazonosított jellegzetességek (saját kép és szerkesztés)

Jelenleg egy korábban panzióként üzemelt ingatlanban teljesít szolgálatot a líbiai diplomáciai misszió. Az épület múltja, elhelyezkedése jól reprezentálja azt a pozícióvesztést, amit Líbia szenvedett el a polgárháborús egy évtizedben. A követségi épületek, és azok sorsa lenyomatként tanúskodhat egy-egy ország történetéről, szerepéről a geopolitikai viharokban. Ezeken

keresztül ezek a távoli területek történetei közelebb kerülhetnek a fogadó ország állampolgáraihoz is, ha értően olvassák a jeleket.

4.4 Erődített nagykövetségek

A nagykövetségek szempontjából érzékeny kérdés a biztonság. Az vita tárgyát nem is képezheti, hogy biztonsági intézkedésekre szükség van, hiszen a történelmi tapasztalat is azt mutatja, hogy a külképviseletek mindig is kiemelt célpontot jelentettek azok számára, akik csapást akartak mérni a küldő államra. Hosszasan lehetne sorolni a londoni Iráni Nagykövetség ostromától kezdve az 1981-es teheráni túsodrámán keresztül az amerikai nagykövet megöléséig Líbiában 2012-ben. Ugyanakkor az már sokkal inkább kérdéses, hogy milyen mértékű intézkedés indokolt a veszély elhárítására.

A követségi épület, és ez által a tér erődítését hét budapesti diplomáciai képviselethez is köthetjük. Közös jellemzőjük, hogy átlagon felüli katonai erővel bírnak, sőt négy atomhatalom is a soraik között van, valamint a gazdasági erejük is átlagon felüli. Eltérő mértékű militarizációról beszélhetünk, de közös vonásként sorolható a közteret pásztázó térfigyelő kamerák elhelyezése, akadályok telepítése, fegyveres őrök jelenléte, de Izrael és az Egyesült Államok esetében a követség közvetlen környezetében a köztér szabad használatának korlátozását is láthatjuk.

Izrael Állam nagykövetsége mindkét irányból sorompóval és folyamatos rendőri jelenléttel zárta le az utcát, ahova csak gyalogosan lehet bejutni, ez alól az ottlakók kivételt jelentenek. Az Amerikai Egyesült Államok külképviselete szintén jelentős védelmi zónát alakított ki az épülete körül a köztér rovására.

Az ilyenfajta hatalom általi térprivilegizálást leggyakrabban kritikai földrajz felől érkező hangok kritizálják, igaz főleg a dzsentifikációt és globalizmust nevezve meg. A nagykövetségek esetében másfajta motivációk húzódnak meg a háttérben, de a hatalom viselkedése a térben, és annak társadalmi hatásai hasonlóak lehetnek. Timár (2019, 39.) Peter Marcuse-t idézi:

„Az otthonról és szomszédságból történő kiszorítás megrázó tapasztalat lehet. Legrosszabb esetben hajléktalansághoz vezet, legjobb esetben gyengíti a közösségi érzést. A közpolitikának – általános megegyezés szerint – minimalizálnia kellene a kiszorítást.”

A nagykövetségeknél tapasztalt kizsorítás nem hordozza magában hajléktalanság veszélyét, de a közösségi érzés gyengítését még eredményezheti, hiszen ezzel egyrészt megszűnik a kapcsolat a fogadó állam polgárai és a nagykövetség között, továbbá ellehetetleníti a politikai véleményformálást a térben.

Jóvér (2020, 268.) így ír a köztér és a véleménynyilvánítás kapcsolatáról:

„A véleménynyilvánítással az egyén jogot formál a köztér használatára, amelyre gyakran nem, vagy csak korlátozottan, feltételekhez kötve adódik lehetősége.”

Ilyen értelemben a nagykövetségek közvetlen környezetét jelentő közterek is esélyt jelentenek marginalizált, a hatalomból kizsorított csoportoknak véleményformálásra, olyan fórumot biztosít, ahol lehetőség van kommunikálni a városi térben a nagykövetségen keresztül megjelenő hatalommal. Sági (2022, 50.) is amellet érvel, hogy a fizikai közterek elengedhetetlenek a demokráciához.

Sági (2022) arra is felhívja a figyelmet, hogy a hatalom a tér militarizációján keresztül képes torzítani a relatív biztonságérzetet, akár a negatív irányba is. A rendőri jelenlét, a biztonsági berendezések képesek öncenzúrát beindítani a pusztá jelenlétükkel.

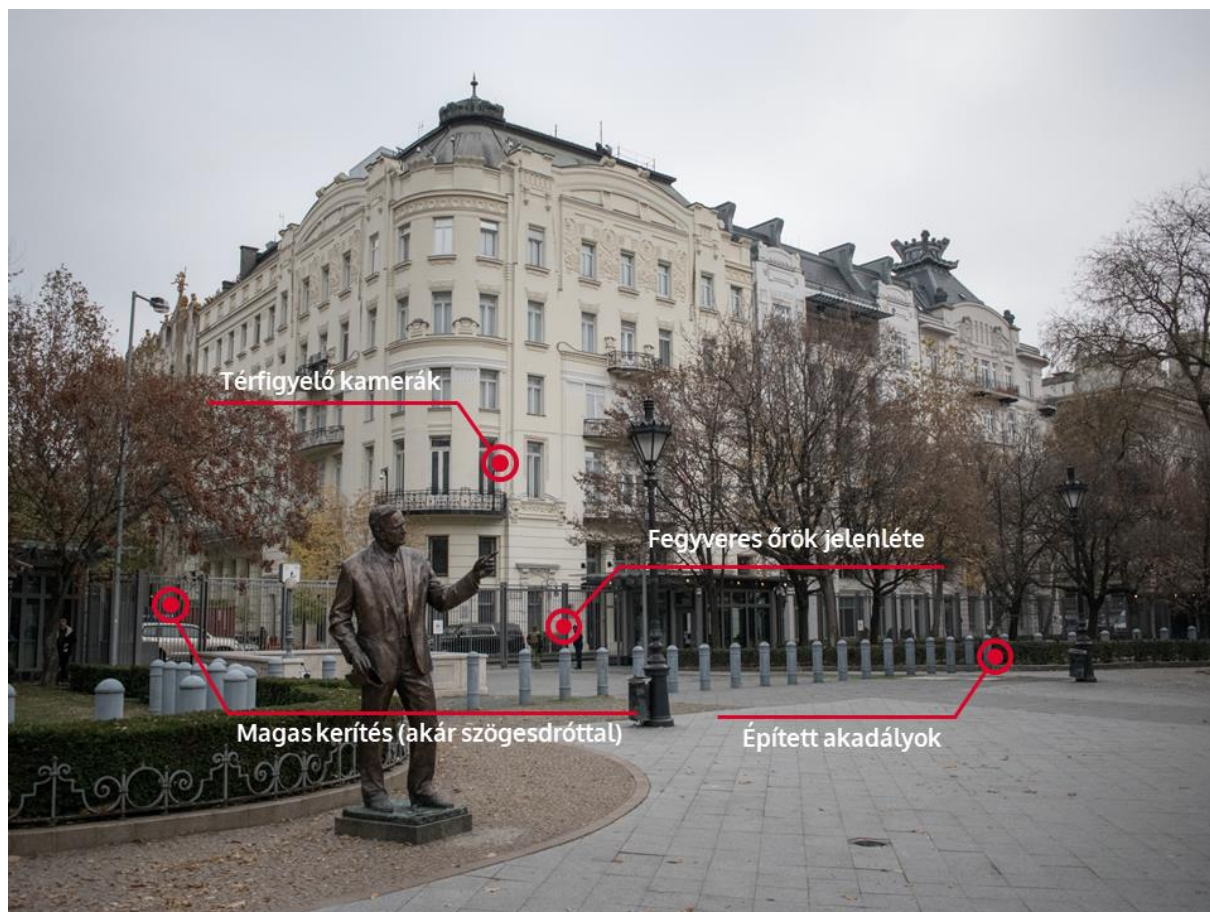
Ugyanakkor nem könnyű a fogadó állam feladata sem. Jó „vendéglátónak” kell lennie, a nemzetközi jog szerint is garantálnia kell a diplomáciai képviselő biztonságát, és akad példa arra is, mikor a nagykövetség erre hivatkozva egy ellene irányuló demonstráció ellehetetlenítésére kéri a fogadó felet. Eközben a saját állampolgárai számára is biztosítani kell a köztér demokratikus jellegét.

Példa: Amerikai Egyesült Államok Nagykövetsége

Az Amerikai Egyesült Államok nagykövetsége, legyen bárhol a világon mindig is kiemelten védett intézményről beszélhetünk. Védelmi rendszerének része egy több méter magas acél kerítés, autós támadás elleni oszlopsor és biztonsági kamerák alatt szolgáló fegyveres őrök. Ezzel a Google Maps alapján végzett becslésem szerint legalább 6 690 m² közterületet vont be a biztonsági övezetébe, melyből legalább 2840 m²-en korlátozza is szabad mozgást.

Az Egyesült Államok Szabadság téri nagykövetségének a térrel kapcsolatos elemzése önálló kutatást is megér. Hosszasan lehetne elemezni a Szabadság tér szimbolikus térhasználatának azon részét, melyek az Egyesült Államokhoz köthetők (Reagan és Bush elnökök és Bandholz

tábornok szobra). Izgalmas kérdés, hogy rendszerváltás előtti évtizedekben milyen szimbolikával töltődött meg az USA külképviseletének épülete. Ungváry és Tabajdi (2013, 24.) szerint az magyar Államvédelem számára célpontot, míg az állampolgárok számára kapcsolódási pontot jelentett a nyugat felé.

4. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok nagykövetség képe és a beazonosított jellegzetességek (saját kép és szerkesztés)

5 Nagykövetségek az ellenállás terében

Ahogy az erősített nagykövetségek esetében láthattuk, a nagykövetségek reprezentációs szerepüknel fogva alkalmasak arra, hogy teret biztosítsanak a véleményformálás számára. Ahogy kapcsolatot teremt fogadó és küldő állam között, úgy képes a harmadik térben is kapcsolatot teremteni küldő állam és marginalizált csoportok között. Az ilyen fajta konfliktusok sajátossága, hogy a követségeken keresztül reprezentálódhatnak olyanok is, melyek alapvetően nem kötődnek az adott városi térhez.

Az ilyen fajta konfliktusok és véleménynyilvánítások legtöbb esetben demonstrációkban jelenik meg, de szélsőséges esetekben rongálás, vagy a követségek elleni támadásokban

nyilvánul meg. Jelen részben a demokratikus és törvényes véleménynyilvánítási formákra kívánok fókuszálni, nem legitimálva a radikális vagy erőszakos cselekményeket.

A kialakult konfliktusokat is kategorizálhatjuk aszerint milyen viszonyban állnak az egyes felek. Több példát is láthattunk arra, mikor a demonstráció alapját államközi konfliktus adta. Ezekben az esetekben a fogadó állam polgárai tiltakozó megmozdulást szerveznek a küldő állam követsége elé, tiltakozva a saját államukat, vagy a határaikon túlnyúló nemzeti közösségeit hátrányosan érintő intézkedések ellen. Példaként említhetjük a szlovák nyelvtörvény elleni tiltakozásokat 2009-ben, vagy Rába szennyezése miatti osztrák külképviselet elé szervezett 2007-es demonstrációt.

Azt is láthatjuk, hogy egyes esetekben a konfliktusba került követség a fogadó államon keresztül tesz kísérletet a demonstráció ellehetetlenítésére. Hasonlóképpen cselekedett Ukrajna is 2017-ben, amikor a magyar államtól kérte az ukrán oktatási törvény elleni demonstráció betiltását.

A nagykövetségek elé szervezett demonstrációk motivációi összetettek lehetnek. Van olyan eset is, amikor belpolitikai színezetet is kap egy másik konfliktus mellett. Úgy gondolom, hogy a 2021-ben a Fudan egyetem elleni tünetést sorolhatjuk ide, mivel az egyetem budapesti kampuszának építése és a Kínai Népköztárság politikája elleni tiltakozást leginkább az ellenzék karolta fel. Kín a tünetést durva beavatkozásként értékelte.

Bizonyos tünetések alapját az ideológiai vagy világnézeti sorosközösség adja. Ide sorolható az orosz nagykövetség elé szervezett 2013-as LMBTQ jogok melletti demonstráció vagy épp a 2020-ban a Momentum által szervezett megmozdulás a lengyel nagykövetségnél, mellyel az abortusz-törvény szigorításával hátrányba került nők mellett álltak ki.

Beszélhetünk importált konfliktusról, abban az esetben, ha a konfliktus a küldő ország és a fogadó ország szempontjából allochton csoport között alakul ki. Az ilyen tiltakozásokhoz és demonstrációkhoz gyakran csatlakoznak az allochton csoporttal együttérző állampolgárok is, de alapvetően a fogadó állam polgárai harmadik félként vesznek részt a konfliktusban. Példának említeném a 2019-ben a török nagykövetség elé szervezett a kurd elnyomás demonstrációt.

Az importált konfliktus másik formája, mikor a fogadó állam polgárai a küldő állam melletti kiállásként demonstrálnak a nagykövetség előtt. Hasonló eset 2012-ben történt az izraeli külképviselet előtt.

Ukrajna lerohanásának reprezentációja a nagykövetségeken keresztül

A nagykövetségeken keresztül megjelent a magyar fővárostól legalább 1000 kilométerre zajló véres háború konfliktusa is. Ennek nyomaival szembesültem a helyszíni bejárások során is. Ukrajna nagykövetsége előtt mécsesek, virágok tanúskodnak a szimpátiáról, ártatlan áldozatok képei pedig a háború borzalmairól. Ezek mellett megjelent egy névtelen kiáltvány is, ami kritizálja a magyar kormány cselekedeteit és álláspontját a háborúval kapcsolatban.

Eközben az orosz külképviseletnél fokozott rendőri készség figyel minden gyanús mozgást, és a demonstrációknál használt kordonok is maradtak a helyszínen. A háború kitörését követően szerveztek Oroszország nagykövetség elé demonstrációt az itt élő ukránok, de orosz-párti megmozdulásra is volt példa, amit a Szabadság téri szovjet katonai emlékműhöz, így de facto az amerikai nagykövetség elé.

Ezek a példák keresztül láthatjuk, hogy a nagykövetségek közvetítő szerepe nem csak államok között működik. Olyan reprezentációs erővel bírnak, ami lehetővé teszi az adott szűk városi tértől távoli konfliktusok felszínre kerülését, és a szélesebb közeg számára a véleményformálást is.

6 Összegzés

A kritikai térelméletek és a térbeliség trialektikáján keresztül szemlélve a nagykövetségeket, mint hatalmi intézményeket szélesebb ismeretre tehetünk szert társadalom és tér kapcsolatáról. A diplomáciai képviselőkön keresztül értelmezhetünk, és tetten érhetünk globális geopolitikai folyamatokat, feltérképezhetünk geopolitikai viszonyrendszereket.

Továbbá megfigyelhetjük a hatalom kapcsolatát a térrel, azt milyen módon képes befolyásolni, birtokba venni és privilegizálni. Miközben olyan marginalizált csoportokat is észrevehetünk, melyek eddig nem kerültek a látóterünkbe.

Végül a követségeken keresztül értelmezhetjük a hatalom és ezen marginalizált csoportok közötti konfliktusok természetét, a konfliktusok viszonyát a térrel, ami lehetővé teszi ennek kommunikációját.

- Bátora, J. Hocking, B. (2009): *EU-oriented bilateralism: evaluating the role of member state embassies in the European Union*. Cambridge Review of International Affairs, 22. (1.) pp. 163-182.
- Bayer, J. (1999): *A politikatudomány alapjai*. Napvilág Kiadó Kft. Budapest, 429 pp.
- Berger, V. (2018): *Térré szőtt társadalmiság. A tér kategóriája a szociológiaelméletekben*. L'Harmattan – Könyvpont, Budapest, p. 277.
- Berki, M. (2015): *A térbeliség trialektikája*. Tér és Társadalom, 29. (2.), pp. 3-18.
- Berki, M. (2017): *Érzékelt tér, elgondolt tér, megélt tér: A térbeliség trialektikája egy budapesti barnamező-rehabilitációs beruházás példáján*. Tér és Társadalom, 31. (2.), pp. 23-43.
- Bratberg, Ø., (2008): *Bilateral Embassies in an Integrated Europe: a Case of Institutional Robustness?*. European Integration 30 (2) pp. 235-253.
- Boros, L. (2022): *Társadalmi konfliktusok a köztéren – A budapesti Szabadság tér példája*. Településföldrajzi Tanulmányok, 8. (1), pp 91-109.
- Eröss, Á. (2018): *Szimbolikus terek és térhasználat többnemzetiségű városokban: Beregszász és Nagyvárad példája*. Doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, p. 158.
- Eröss, Á. (2019): *Beregszász szimbolikus tereinek átalakulása a rendszerváltás éveiben*. Néprajzi Látóhatár, 28. (1-2.), pp. 64-92.
- Eröss, Á., Kovály, K. (2018): *A szimbolikus tér átalakulása az Euromajdan után: Kijev és Kárpátalja összehasonlítása*. Metszetek, 7. (1.), pp 142-164.
- Halász, I. (2010): *Diplomácia és diplomaták*. Aula kiadó, Budapest, p. 318.
- Harrison, H. (2019): *A Faithful Interpreter? Li Zibiao and the 1793 Macartney Embassy to China*. The International History Review (41) (5), pp. 1076-1091.
- Johancsik, J. (2010): *Magyarország külpolitikája*. Zsigmond Király Főiskola és L'Harmattan Kiadó. Budapest, p. 342.
- Jóvér, V. (2020): *Hatalmi játszma a falakon, avagy az utcai művészet „alkímiája”*. Tér és Társadalom, 34. (3), pp. 264-280.
- Khakimova, L. (2013): *Public Diplomacy at Arab Embassies: Fighting an Uphill Battle*. International Journal of Strategic Communication 7 (1), pp. 21-42.
- Krammer, S. (2009): *Why Do American Construction Professionals Choose to Work Abroad on U.S. Embassy Projects?*. International Journal of Construction Education and Research 5 (2), pp. 95-107.
- Moysey, S. (2004): *The Balcombe Street and Iranian Embassy Sieges*. Journal of Police Crisis Negotiations 4 (1), pp. 67-96.
- Pritz P. (2004): *Magyarország külpolitikája a 20. században*. In: Gazdag, F., Kiss J., L. (szerk.): Magyar külpolitika a 20. században. Zrínyi Kiadó, Budapest, pp. 13-35.

- Pombo, F., Heynen, H. (2014): *Jules Wabbes and the Modern Design of American Embassies*. Interiors 5 (3), pp. 315-339.
- Sági, M. (2019): *Az állam szerepe a „közterek hanyatlásában” – történelmi perspektívában*. Tér és Társadalom, 33. (4.), pp. 87-103.
- Sági, M. (2022): *Köztér – Térkontroll – Közbiztonság: A térfigyelőkamerák hatékonyságának kérdései*. Földrajzi Közlemények, 146. (1.), pp. 48-61.
- Timár, J. (2019): *„Államosított tértermelés” a kiszorítottak perspektívájából egy dzsentrifikálódó városrészben*. Tér és Társadalom, 33. (4), pp. 38-60.
- Timár, J., Nagy, E. (2019): *Állam és tértermelés: „új” értelmezési keretek a tértudományokban*. Tér és Társadalom – Szerkesztői előszó, 33. (4), pp. 2-16.
- Ungváry, K. Tabajdi, G. (2013): *Budapest a diktatúrák árnyékában*. Jaffa Kiadó Budapest, 211 pp.
- Vogeler, I. (2007): *Cold war geopolitics: Embassy locations*. Journal of Geography, 94. (1.), p. 323-329.
- Werner, J. (2012): *Diplomatic Immunity? Terror Attacks Against Israeli Embassies and Diplomatic Representatives Aboard*. Israel Journal of Foreign Affairs 6 (2), pp. 107-126.

Adatforrások

- CIA Factbook: *The World Factbook – Explore All Countries*. Letöltés: 2022.09.20.
- OTP Jelzálogbank: *OTP Lakóingatlan Értéktérkép*. 2021/2
- The World Bank: *GDP (current US\$)*. DataBank. Letöltés: 2022.09.26.

Hírforrások

- 24.hu (2017): *Elköltöztek, bementünk: így néz ki a Brit Nagykövetség épülete*. Letöltés: 2022.09.30. <https://24.hu/élet-stilus/2017/05/14/elkoltoztek-bementunk-igy-nez-ki-a-brit-nagykovetseg-epulete/>
- Felvidék.ma (2009): *Petíciót fogalmaztak meg és adtak át a szlovák nagykövetség előtti tüntetés résztvevői*. Letöltés: 2022.09.30. <https://felvidek.ma/2009/09/peticiot-fogalmaztak-meg-es-adtak-at-a-szlovak-nagykovetseg-elotti-tuntetes-resztvevoi/>
- HVG (2013): *Tüntettek a budapesti orosz nagykövetség előtt*. Letöltés: 2022.09.30. https://hvg.hu/itthon/20130903_Tuntettek_a_budapesti_orosz_nagykovetseg
- HVG (2021): *A kínai nagykövetség durva beavatkozásról és szabotázsról ír a szombati tüntetés után*. Letöltés: 2022.09.30. https://hvg.hu/itthon/20210607_Kina_nagykovetseg_szabotazs_szombati_tuntetes
- Index.hu (2013): *Bezár a budapesti ausztrál nagykövetség*. Letöltés: 2022.09.30. https://index.hu/belfold/2013/05/13/ausztralia_bezarja_budapesti_nagykovetseget/

Magyar Nemzet (2007): *Tüntettek a osztrák nagykövetség előtt*. Letöltés: 2022.09.30.
<https://magyarnemzet.hu/archivum-archivum/2007/06/tuntettek-a-osztrak-nagykovetseg-elott>

Mandiner (2020): *Zászlóval üdvözli a Pride-ot az amerikai nagykövetség*. Letöltés: 2022.09.28.
https://mandiner.hu/cikk/20200810_zaszloval_udvozli_a_pride_ot_az_amerikai_nagyko_vetseg

Mérce (2019): *Tüntetőket igazoltattak, egy ellentüntetőt letépertek a rendőrök a török megszállás elleni tüntetésen*. Letöltés: 2022.09.30.
<https://merce.hu/2019/10/12/ujsgirokat-es-tunteteket-igazoltattak-a-rendorok-a-torok-megszallas-elleni-kurd-szimpatiatuntetesen/>

Népszava (2022): *Leszámolnak az orosz propagandával, ezres nagyságrendű tömeg tüntetett Budapesten a megtámadott Ukrajnáért*. Letöltés: 2022.09.30.
https://nepszava.hu/3155329_ukrajna-haboru-tuntetes-oroszorszag-budapest

OLKT.net (2020): *Orosz Anna: Holnap a lengyel nagykövetség épülete előtt lesz szolidaritási tüntetés a lengyel nők mellett*. Letöltés: 2022.09.30. <https://olkt.net/orosz-anna-holnap-a-lengyel-nagykovetseg-epulete-elott-lesz-szolidaritasi-tuntetes-a-lengyel-nok-mellett/>

Telex (2022): *„Putyin terrorista” – a háború ellen tüntetett a magyarországi ukrán közösség Budapesten*. Letöltés: 2022.09.30. <https://telex.hu/belfold/2022/02/26/oroszorszag-ukrajna-haboru-tuntetes-budapest-ukran-egyesulet-orosz-nagykovetseg>